

„A tanítók atyja”

PÉTERFY SÁNDOR

1841–1913

GYÖKEREK

Péterfy Sándor szülei, Péterfy József és Nemes Takáts Erzsébet a Vas megyei, evangélikusok lakta Nemescsón¹ kezdték meg közös életüket.

Nemescsón evangélikus temploma a XXI. században

Ez a település különleges szellemi örökséget hordoz. Az ellenreformáció idején egyike volt azon kevés helységnek, ahol lehetőség nyílt az evangélikus felekezetű hívek számára vallásuk gyakorlására. A templom mellett két imaház is helyet adott a magyar, a német és a vend nyelvű igehirdetéseknek. Nagy tudású, külföldi tanulmányokat végzett, kitűnő prédikátorok működtek Nemescsón. 1729 és 1756 között népiskolát, mellette árvaházat és latin iskolát működtek. Ez utóbbi 1790-ben leégett, és nem került sor az újjáépítésre. A türelmi rendelet

jóteköny hatása következtében a település kiemelt szerepe fokozatosan csökkent.

A nemescsóni házaspár fiúgyermek, Péterfy Sándor 1841. augusztus 5-én született. Az évek során a szülők vele együtt tizenhárom gyermeket, 4 fiút és 9 leányt neveltek fel igen nehéz anyagi körülmények között.

A PEDAGÓGUS HIVATÁSRA KÉSZÜLŐDÉS ÉVEI

A gyermekek Nemescsón végezték elemi iskolai tanulmányaikat. Sándor fiuk igen eszes diák volt, így a közeli kőszegi algimnáziumban tanulhatott tovább. Beyer János tanárának

¹ Nemescsón (németül Tschobing, szlovénül és horvátul Čobin) község Vas megyében, a Kőszegi kistérségben.

fogalmazta meg először, hogy körvonalazódik leendő hivatásának képe: néptanító szeretne lenni. Sajnos kitűnő vég bizonyítványa ellenére sem folytathatta itt tanulmányait családja nehéz anyagi helyzete miatt. Két neves nemescsóni pedagógus – Zeberer Ágoston – Zürichben tanult pedagógus – és Bruck Henrik (híres zenész, majd tanítóképző intézeti tanár, későbbi jó barátja) segítette Péterfy Sándor önképzését. A tanítómesterek értő módon ápolták a település hagyományait. Maguk mellé vették „mesterinasnak” a tehetséges fiút. Ez utóbbi a rendre, fegyelemre vigyázott, ügyelt a tisztaságra, télen a fűtésre és harangozott. Ezt amolyan tanítás és fizetés nélküli pedagógiai gyakorlatnak tekinthetjük, amire a nagy létszámmal (200 főnél is több tanulóval!) működő iskolák tanárainak nagy szükségük volt. Munkáját már ekkor nagy szorgalommal, odaadással végezte.

1857-ben már segédtanítóként dolgozhatott Nagygeresden. Különösen megbecsült munkaerőként; ugyanis az iskolát fenntartó gyülekezettől 35 forintnyi fizetést és teljes ellátást kapott. Németh Ferenc főtanító mellett dolgozott.

„Egyik életrajzírója, Böngérfi János – Péterfy személyes barátsága révén – sok érdekes adatot rögzített a „Tanítók Atyja”-nak életéből. Nagygeresdi tartózkodásának egy említésre méltó epizódját is ő jegyezte föl. A történet szerint Péterfy principális, Németh Ferenc főtanító, egy alkalommal valamelyik filiában végzett kántori teendőket, s a fiatal segédtanító magára maradt 206 gyermekkel az iskolában.

„(...) Az oktatás hevében belép Haubner, az iskolafelügyelő². A fiatal tanító tovább tanít, s a felügyelő néma szemlélő marad. De az oktatás végén a gyereksereg eltávózása után, kezet nyújt a lelkes fiatal tanítónak, s buzdító szavak kíséretében elismerőleg nyilatkozik működéséről. Majd másnap Niemeyer művével ajándékozza meg. (...) Ennek tanulmányozása győzte meg őt arról, hogy egy hivatását méltóan betölteni óhajtó néptanítónak alaposan képzett s művelt egyénnek kell lennie.”³

Péterfy két évet töltött Nagygeresden, folyamatosan tanult, és letette a tanító-képességi vizsgát, mely feltétele volt annak, hogy pedagógiai feladatokat láthasson el.

Haubner ajánlásával különböző tehető családoknál nevelősködött. Így töltött 1858-ban három hónapot Győrött Rupprecht tábornok gyermekei mellett. A tábornokot külföldre szólította munkája, és a fiatal Péterfy visszautasította a kedvező ajánlatot: tartson a családdal.

Az 1859–1860. tanévben egy újabb családnál vállalt nevelői munkát: Nagy Lajos répceszemerei földbirtokos gyermekeinek tanulmányi előmenetelét segítette Sopronban.

Következő célkitűzése a „rendes” tanítói oklevél megszerzése lett. Nem kevés vívódás után feladta nevelői állását, és még ebben a tanévben beiratkozott a soproni evangélikus

² Haubner Máté ekkortájt nemescsóni evangélikus lelkész, iskolafelügyelő, aki a szabadságharcban való részvétele miatt egy ideig Kufsteinben raboskodott. Szabadságszeretete nagy hatást gyakorolt az ifjú Péterfyre, akit különös figyelemmel támogatott, könyvtárát is rendelkezésére bocsátotta.

³ Kelényi Ferenc: Péterfy Sándor in: Soproni Szemle 17. évf. 3. sz. (1963.) p. 208–209.

tanítóképzőbe. Rendkívüli növendékként – mivel már rendelkezett tanító-képességi bizonyítvánnyal és pedagógiai gyakorlattal – rögtön a végzős évfolyamba került, és bentlakó segédként foglalkoztatták is. Internátusi felügyelő munkája miatt mentesült a tandíjfizetés alól, teljes ellátást kapott. Tanítványokat irányítottak hozzá, rövid idő elteltével rábízták egy első osztályt előkészítő tanfolyam vezetését, valamint az intézmény könyvtári teendőit.

Lázás aktivitása ellenére megijedt ettől a nagy bizalomtól, mert éreznie kellett eddigi tanulmányainak hézagosságát. Saját feljegyzése szerint így sóhajtott fel: „Most kell majd csak igazán éreznem, hogy alig tudok valamicskével többet tanítványaimnál. Uram Isten! Hát nekem az a végzetem, ami a templomépítő zsidó népé volt a fogság után, akik egyik kezüket a vakoló kanálon, a másikat a védő fegyveren tartották, hogy felépíthessék ellenségeik között új templomukat. Örökösen tanulnom kell tehát, hogy tanítói kötelességemnek eleget tehessek?”⁴

Mindeközben helyettes tanári munkával is megbízták: egy elhunyt tanártárs feladatait kellett átvállalnia a győri algimnáziumban.

A tanév végén kitűnő minősítésű rendes tanítói oklevelet szerzett Sopronban. Ekkor két álláslehetőség kínálkozott számára: soproni tanítóképző segédtanári és győri rendes tanítói. Ő az előbbi választotta. Ebben az évben tovább művelte elméjét, és újabb komoly vizsgát tett: képezdei tanári oklevelet szerzett.

A következő tanévben már Nagykanizsán működött. Rendes lelkesztanítói állást kapott. A munkát szeptember 6-án tudta elkezdni.

Ennek a napnak a jelentőségét az általa vezetett jegyzőkönyvbe rögzítette:

„Az Atyának, Fiúnak és Szent Lélek Istennek nevében kezdem meg ezen iskolai jegyzőkönyvet, melybe először azon örömdetes eseményt írhatom, miszerint ma 16-dik szeptember 1861. évben tartott fiókegyházunkban rendes 3 osztályú elemi iskolánkban, általam, mint a fiók gyülekezet ez évben meghívott rendes tanítója által. Az első ág. evangélikus iskolai tanításon megjelent 4(!) növendék számára. Isten áldása legyen munkánkon.”⁵

A folyamatosan bővülő számú diákságot önállóan összeállított órarend szerint tanította. „Az iskola jó légköre, nyitottsága, a türelem és szeretet, amellyel ő körülvette a gyerekeket már itt, az első állomáshelyén; bizonyította az igazságot, melyet többször elmondott külfölnféle alkalmakkor: Az iskolának a lelke a tanító. Az ő képzettségétől, buzgalmától függ minden. A jó tanító teszi a jó iskolát.”⁶

A tanév végi vizsgán a jegyzőkönyv tanúsága szerint már 34 diák jelent meg.

⁴ I. m. 214. p.

⁵ Dr. Dobó László: Péterfy Sándor életútja és pedagógiai hitvallása; In: Nagykanizsai Honismereti Füzetek 26. 2003.; 16. p.

⁶ I. m. 25. p.

GYŐRI ESZTENDŐK

1862-ben az egyházközség újra Győrbe hívja. Itt kezdte meg szakírói tevékenységét, amikor a Győr megyei „tanítói kör” megbízásából László János tanítóval együtt egy kézzel írott pedagógiai folyóiratot kezdett szerkeszteni „Tanodai Közlöny a Veszprém- és Győr-megyei ág. evang. népiskola tanítók körében” címmel.

1863-ban megnősült, majd egy év múlva tragikus hirtelenséggel elveszítette feleségét, Bozzai Juliannát, aki a gyermekük születése napján gyermekágyi lázban halt meg, és nyolc hónappal később Miklós nevű kisfiukat is. Ez utóbbi fogzásban halt meg az anyakönyvi bejegyzés alapján. Soha többé nem alapított családot. Többeszeri hívásra elhagyta Győrt és Pestre költözött.

képaláírás

AZ ORSZÁGOS KÖZOKTATÁS-POLITIKA SZERVEZŐJE

1865-től 1874-ig osztálytanítóként, majd 1877-ig igazgatóként dolgozott Pesten a későbbi Deák téri iskolában.

Ez a tizenkét év volt életpályájának legtermékenyebb szakasza: irodalmi munkássága, közoktatás-politikai és egyleti szervező tevékenysége kiteljesedett.

Az 1873-as évben számos jelentős gondolata látott napvilágot. Megszületésüket két esemény sürgette: az egyik az 1873. évi tanítógyűlés, melyről több esetben szólt az általa szerkesztett Népnevelők Lapja című folyóiratban, meghatározva a legfontosabb feladatokat:

„A népet nevelni csak az lehet képes, ki maga is a műveltség magasabb fokán áll, kiben a népnevelő nehéz hivatalához megkívánható szakképzettség nem hiányzik.”⁷

Fontosnak tartotta a közösségi élet színtereinek, a tanítóegyleteknek a megalakítását.

A tanítók képzettségét, anyagi megbecsülését azonban elszomorítónak ítélte:

„Beszélünk önképzésről, de könyvet nyomorult fizetésünkből nem vehetünk. Beszélünk segélyezésről, de a vak-vakot hogyan vezet? Beszélünk fegyelméről, nyugodtságról, de miként lehessen higgadt, ki síró gyerekének kenyeret, beteg hitvestársának gyógyszert nem képes adni (...)

„Legyen a tanítónak mindenütt olyan fizetése, amennyiből állásához mérve szerényen megélhet, s teljesen hivatalának szentelhesse idejét, s kevéskét félre is tehessen a nehezebb (nem szeretem) napokra! (...)”⁸

Az 1873. esztendő másik fontos eseménye a bécsi világkiállítás. Cikkben hívja fel pedagógustársai figyelmét erre az eseményre, s arra, hogy páratlan lehetőség ez látóköriük bővítésére:

⁷ I. m. 28. p.

⁸ I. m. 29. p.

„Bizony nem ártana, hogy minél több néptanító láthatná azt a pontját a földnek, hogy így némileg tisztább fogalmat szerezhetne azon dolgokról is, melyekről, mint tanítónak fogalmakat kell keltenie a növendékeiben, s amelyekről pedig magának is csak homályos sejtelmek lehetnek (...)”⁹

A kiállítás megtekintéséhez anyagi támogatást kért az érdeklődő pedagógusok számára a kultuszminisztertől.

AZ EÖTVÖS-ALAP LÉTREHOZÓJA

Az 1870-es években egyre határozottabban körvonalazódott két elképzelése: A tanítók országos, nagy egyesületének létrehozása és az önszervezés megszervezése.

E célból életre hívta az Eötvös-alapot. Papp Józsefhez írt levelében 1896. március 12-én így emlékezik vissza tettere:

„Egyszer, sőt mindösszesen szereztem én a tollammal annak előtte 200 forintot. A dolog meglepett, s akkor hirtelen eszembe jutottak a nyugdíjban nem részesülhető agg kortársaim, a tanítóözvegyek és árvák, és hirtelen elhatároztam magamban, hogy a nekem felajánlott 200 forinttal megvetem alapját a magyarországi tanítók Pestalozzi alapjának, az Eötvös-alapnak. Be akartam az ország és annak minden magára hivatott fia előtt bizonyítani, hogy azok, akik a nemzet zömét a népiskolában nevelik, amily szegény, éppen olyan életerős tagjai annak a munkásosztálynak, amely ama nagy alkotmány építése, védelmezése és szelvénye körül foglalatoskodik, melynek haza a neve.”¹⁰

Az Eötvös-alap működésismertető kiadvány

⁹ I. m. 29–30. p.

¹⁰ I. m. 32–33. p.

Az alapba befolyt összegek segítették a tanítói árvaház létesítését, az országos csapások által sújtott vidékek lakóit, a szegényebb sorsú kollégák tagdíjfizetését; az olyan tanítókat, akik a magyar nyelv terjesztése és a pedagógiai irodalom fejlesztése terén szereztek érdemeket, végül a szegényebb sorsú magyarországi tanítók gyermekeit a továbbtanulásban.

Az alap gazdagítása céljából kiadták működő nyomdájukban Eötvös József műveit, de ez az elgondolás nem bizonyult sikeresnek, bár Jókai Mór személyesen támogatta elgondolását.

Péterfy 1876-tól 1900-ig volt az Eötvös-alap elnöke. Ez idő alatt felépült a budapesti és a kolozsvári Tanítók Háza is.

Az 1893. esztendőben a következő szavakkal méltatták az alapot:

„Az Eötvös-alap országos tanítói egyesület, melyet Péterfy Sándor ezelőtt 18 évvel kezdeményezett, s melyet a néptanítók java-sava lelkesen felkarolt s tőle telhetőleg támogat, fennállása óta 470 tanítói család gondjait enyhítette, 33,875 frtot adván részint ösztöndíjak, részint segélyek alakjában a hozzá folyamodóknak. Ily módon 199 róm. kath., 102 ev. ref., 82 ág. ev., 10 gör. kath. 8 unit. és 69 izr. tanító, tanítónő és tanító gyermeke szeméből törülte le a nélkülözés okozta könnyüket. Ezen kívül a Tanítók Országos Árvaházának a költségeihez 1910 frttal járult, a Tanítók Háza alapjára 1303 frtot gyűjtött, saját alapjára pedig 48,937 forintot tőkésített.”¹¹

Szociális érzékenységének másik bizonyítéka volt egy érdekes ötlet, mely 20-25 hosszú éven keresztül nagy népszerűségnek örvendett: az ún. „szabad asztalok” rendszere. A budapesti vendéglősök önzetlenül ingyen ebédhez juttatták a szegény sorsú főiskolai hallgatók egy részét. A kultuszminiszter évről évre nyilvánosan köszönte meg a jóléki vendéglősök segítségét.

PEDAGÓGIAI KÖZIRÓI TEVÉKENYSÉGE

1877-től a Pesti Tanítóképző Intézet pedagógia szakos tanára lett, majd az Országos Rajzképző Akadémián oktatott pedagógiát. Ezekben az években kezdett el tankönyveket írni.

Az évek során számos egyesület tagja, ill. vezetője volt: a Közoktatási Tanács tagja, a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke, a Tanítóképző Tanárok Országos Egyesületének első elnöke.

Élete során szerkesztette a Népnevelők Lapját, a Nemzeti Nőnevelést, cikkeket írt a Néptanítók Ismerettárába, a Néptanítók Lapjába, a Vasárnapi Újságba, a Magyar Tanügybe, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapba.¹²

Önállóan a következő munkái jelentek meg:

1. Az 1848. évi törvényekről és tanügyi eseményekről. (Felolvasás), Kiad. a tanítók, óvók, tanító- és óvójelöltek számára az Eötvös-alap Országos Tanító Egyesület. Bp., 1898. 39. p.

¹¹ Lakits Vendel: A néptanítók Eötvös-alapja in: Magyar Paedagogia II. évf. 3. sz. (1893) 173. p.

¹² Péterfy Sándor bibliográfia, a szerző, 2002. (kézirat)

2. Az 1848-iki tanügyi kongresszusról. Az első egyetemes és közös magyar tanítógyűlés dolgozatai után. Bp., 1898. 33. p.
3. Francke Ágost Hermann. Bp., 1903. 99. p. (Népnevelők Könyvtára 19.)
4. Fröbel Frigyes emléke. Fröbel élete és működése. A magyarországi központi Fröbel-nőegylet működéséről. Bp., 1882. 39. p.
5. Hetényi János paedagogiai munkáiról. Bp., 1886. 48. p. (Nevelés-történeti Képek)
6. A magyar elemi iskolai népoktatás története. 1–2. füzet, Bp., 1896. 169. p.
7. Milyen volt az iskolai élet ez előtt ezer esztendővel? (Strabo apát följegyzései alapján). Bp. 1886.

„Milyen volt az iskolai élet ez előtt ezer esztendővel?” c. munkája

Idősebb korában fokozatosan kezdett visszavonulni a közéletből. Nyugdíjba vonulásakor (1896) királyi tanácsosi címet kapott.

Péterfy Sándor díszsírhelye a Kerepesi úti temetőben

ÉLETE UTOLSÓ ÉVEI

Fokozatosan romló egészségi állapota miatt 1902-től szakítania kellett az aktív közéleti tevékenységgel. Győrbe, majd Pozsonyba költözött, végül a Moson megyei Pándorfaluban¹³ telepedett le, ahol 1913-ban bekövetkező haláláig egyik nővére ápolta. Hamvait 1913. augusztus 14-én a Kerepesi úti temető díszsírhelyében helyezték örök nyugalomra.¹⁴

„Nem volt akkor magyar tanító, aki nem ismerte volna nevét. Az iskolákon nemzeti gyászlobogók lengtek, s az ország minden részéből a küldöttségek száza képviselték a pedagógus társadalmat a temetésen.”¹⁵

EMLÉKÉNEK ÁPOLÁSA

A neves pedagógus emlékét ma iskolák, kórház, utcák nevei őrzik. A Nagykanizsai Általános Iskola Péterfy Sándor

¹³ Pándorfalu (1899-ig Parndorf, németül Parndorf, horvátul Pandrof) falu Ausztria Burgenland tartományában, a Nezsideri járásban.

¹⁴ Istók János szobrászművész alkotása

¹⁵ Kelényi Ferenc: Péterfy Sándor in: Soproni Szemle 17. évf. 3. sz. (1963.) 203. p.

következő gondolatát őrzi mottójával: „Minden tanulóban van valamilyen különös adottság, tehetség. Nincs annál jobb érzés, mint azokat közösen kiművelni, megmutatni.”

Szülőfaluja, Nemescső emlékszobát rendezett be a község nevezetes szülötte tiszteletére, élő kapcsolatot ápol azokkal az intézményekkel, amelyek Péterfy Sándor nevét vették fel.

A nemescsői emlékszoba faragott Péterfy-domborműve

A nemescsői emlékszoba egyik tárolójának képe

A győri Péterfy Sándor Evangélikus Oktatási Központ épülete (2012)

2002-ben a győri Péterfy Sándor Evangélikus Oktatási Központ a „Tanítók atyját” választotta névadójának.

Hogy miért esett éppen rá a választás? Ez a kitűnő pedagógus, akit saját korában a „Tanítók atyjának” tartottak, több szállal kapcsolódott az intézményhez. Olyan ember volt, akit méltán választhat példaképül egy evangélikus iskola, ahol hajdan ő is munkálkodott. Önzetlenül, fáradhatatlanul, mindig mások érdekeit

Vörös márványtábla a győri Péterfy Sándor Evangélikus Oktatási Központ külső falán

szem előtt tartva, a jövőbe tekintve munkálkodott egész életében. Mottója ma is megszívlelendő: Az iskolának a lelke a tanító. Az ő képzettségétől, buzgalmától függ minden. A jó tanító teszi a jó iskolát.¹⁶

Az iskolaépület külső falán egy vörös márvány emléktábla őrzi a kiváló pedagógus emlékét. Az emléktáblát 1932. október 5-én avatták fel, készítője Horváth Adorján szobrászművész.¹⁷

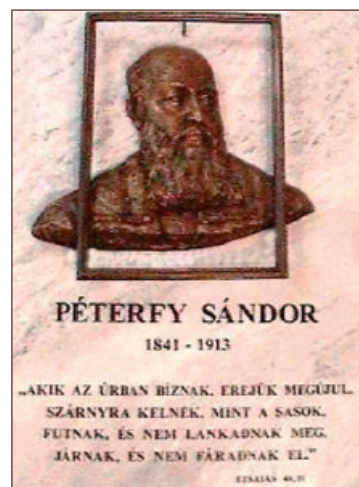
Az emléktábla méltató sorait a művész Arany János Széchenyi emlékezete című verséből választotta: „Nem hal meg az, ki milliókra költi dús élte kincset, ámbár napja múl.” További felirat a táblán:

„EBBEN AZ ISKOLÁBAN, A RÉGI ÉPÜLETBEN TANÍTOTT 1863-1865-IG PÉTERFY SÁNDOR A MAGYAR NÉPOKTATÁSÜGY FÁRADHATATLAN MUNKÁSA, A LELKES EMBERBARÁT A „TANÍTÓK ATYJA”. E MÁRVÁNYEMLEKET ÁLLÍTTATTA A GYŐR SZABAD KIRÁLYI VÁROSI ÉS A GYŐREGYHÁZMEGYEI ÁLTALÁNOS TANÍTÓ EGYLET 1932-İK ÉVBEN.”

2002-től az iskola előcsarnokában az iskolába érkezőket nap mint nap Lebó Ferenc szobrászművész alkotása köszönti. Arcképe alatt az iskola útmutató bibliai gondolata áll: „Akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a sasok, futnak, és nem lankadnak meg, járnak, és nem fáradnak el.” (Ézs 40,31)

E szobornál az iskola tanulói minden év tavaszán, a Péterfy-napon koszorút helyeznek el, és a mindenkori 11. évfolyamos diákok ünnepi beszédben méltatják a névadó életútját, munkásságát.

Lebó Ferenc domborműve a győri Péterfy Sándor Evangélikus Oktatási Központban

¹⁶ Forrás: www.peterfy-koll.sulinet.hu

¹⁷ Győr-Moson-Pozsony Közig. e. e. Vármegyék NÉPNEVELÉSE 1932/11. szám

E nap hagyományos programjai között szerepel az evangélikus intézmények számára megrendezett országos Péterfy Kupa, a mindenkori 8. évfolyam számára tartott képes előadás Péterfy Sándor életútjáról, és játékos szellemi vetélkedő.

Az év Érdeemes Diákja osztályával jutalomkirándulás keretében meglátogatja Péterfy Sándor szülőhelyét, Nemescsót. Találkoznak a helyi evangélikus gyülekezet lelkészével, vezetésével megtekintik a Péterfy Sándor születési adatait tartalmazó anyakönyvet és a templomot, majd felkeresik az emlékházat.

Koszorúzás az iskola folyosóján 2009-ben

A Magyarországi Evangélikus Egyház Péterfy Sándor Díja

Győr-Moson-Sopron Megye Péterfy Sándor-díj

elméleti és gyakorlati munkájukkal kiemelkedően hozzájárulnak a korszerű, eredményes nevelés és oktatás megvalósításához.

1999 óta a Magyarországi Evangélikus Egyház minden évben Péterfy Sándor-díjat adományoz intézményei elhivatott evangélikus pedagógusainak, oktatásügyi szakembereinek.

A Győr város által életre hívott Péterfy Sándor Alapítvány 1991-2010 között működött. Az alapítvány évente, a Városi Pedagógus Napon Péterfy-díjban részesítette a nevelő-oktató munka fejlesztésében jeleskedő innovatív pedagógusokat.

1991-ben Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlése Péterfy-díjat alapított. A Győr-Moson-Sopron megye Köznevelésért Péterfy-díjat minden évben augusztus 20-án, államalapító királyunk ünnepén adják át azoknak a pedagógusoknak, akik

Összeállította: Miklósné Jancsó Hanna